

ETNOPSIXOLOGIK OMILLAR ASOSIDA OILA MUSTAHKAMLIGINI O'RGANISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20009207>

Jo'rayev Atham Qoraqulovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Psixologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila mustahkamligini ta'minlashda etnopsixologik munosabatlarning o'rni, o'zbek oilasining milliy urf-odatlarini, an'analari, qadriyatlarini, turmush tarzi va tarbiyaviy muhitining psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, oilaviy etnik munosabatlarni mustahkamlashda milliy ta'lim-tarbiyaning va etnopsixologik xususiyatlarning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: oila, oilaviy ta'lim-tarbiya, etnik qarashlar, etnopsixologik xususiyatlar, milliy qadriyatlar.

KIRISH

Bugungi global globallashuv davrida har qanday davlat taraqqiyotining asosini turli etnomadaniy guruhlar vakillarining o'zaro tinch-totuvligi, bag'rikengligi va barqaror munosabatlari tashkil etadi. O'zbekistonning ko'p millatli jamiyatida o'zga millatlar madaniyatiga hurmat, ularning qadriyatlarini va urf-odatlarini asrab-avaylash har bir fuqaroning burchidir. Ayniqsa, oila darajasidagi etnopsixologik munosabatlar jamiyat barqarorligining asosi hisoblanadi.

Maqolada qayd etilishicha, oilaviy munosabatlarning falsafiy, etnopsixologik va sotsiologik jihatlari bir qator olimlar (X. Toshtemirov, L.S. Yaxyoyev, G.M. Hamidova, Sh.A. Isroilov, M.R. Bo'riyeva, B.Z. Umarov va boshqalar) tomonidan o'rganilgan. Ayniqsa, o'zbek oilasining tarbiyaviy imkoniyatlari, o'ziga xosligi va ma'naviy asoslari A.Q.

Munavvarov, O. Musurmonova, H. Uzoqov kabi pedagog olimlarning ishlarida keng yoritilgan. Psixologiya sohasida G'.B. Shoumarov, E. G'oziyev, V.M. Karimova, M.G. Davletshin, N.A. Sog'inov va boshqalarning tadqiqotlari alohida o'rin tutadi. Ular oilaviy hayot psixologiyasi, ajralishlar, ziddiyatlar va ularning oqibatlarini ilmiy asosda tahlil qilganlar.

O'zbek oilasining hayoti, o'zaro munosabatlari, urf-odatlarini, an'analari, qadriyatlarini, turmush tarzi, madaniyati va tarbiyaviy muhiti XX asrning 60-70-yillaridan boshlab jiddiy ilmiy muammo sifatida o'rganila boshlandi. Dastlabki ishlar falsafiy, tarixiy va etnografik xususiyatga ega bo'lsa, keyingi tadqiqotlar oilaning madaniy, huquqiy, tibbiy va psixologik qonuniyatlariga qaratilgan.

Sharq mutafakkiri Forobiy ta'limotiga ko'ra, insonda go'zal

fazilatlar ta'lim (nazariy bilim) va tarbiya (amaliy tajriba, axloq me'yorlari) birligida shakllanadi. U o'zaro munosabatlarni biologik, psixologik va sotsial tarkibiy qismlarga ajratadi. Agar kelin-kuyovning individual xususiyatlari mos kelmasa ham, hissiyot kuchi, psixologik-pedagogik bilim saviyasi va madaniy daraja oila mustahkamligini ta'minlay oladi.

Yosh oilalarda altruizm (mehr-muhabbat, g'amxo'rlik) xudbinlikdan ustun bo'lsa, kelishmovchiliklar xavfsiz hisoblanadi. Shuningdek, fe'l-atvor va xarakter jihatlari o'zaro ijobiy munosabat o'rnatishda markaziy o'rin tutadi.

Professor E. G'oziyevning ta'kidlashicha, oilaviy munosabatlar iqtisodiy, mafkuraviy, hissiy-irodaviy, axloqiy-aqliy va etnopsixologik negizlar asosida quriladi. Oila mustahkamligi uchun:

- Shaxslararo gender tenglikni qaror toptirish;
- Yoshlarning bir-birini chuqur o'rganishi va ayrim nuqsonlarga yumshoq qarashi;
- Qiyinchiliklarni yengishga bolalikdan o'rgatish;
- Chin muhabbat va to'g'ri mehnat taqsimoti zarur.

Muallif oila buzilishining sabablarini quyidagicha sanab o'tadi:

1. Xarakter jihatidan mos kelmaslik;
2. Farzand ko'rmaslik;
3. Kelinning ma'naviy va jismoniy haqoratlanishi;
4. Moddiy kamchiliklar;
5. Tarbiyaviy qashshoqlik;

6. Ortiqcha an'ana va marosimlar;
7. Ichkilik, rashk;
8. Madaniy hordiq imkoniyatining yo'qligi;
9. Qarindosh-urug'chilikdagi nizolar.

Professor V.M. Karimova oilaviy-ijtimoiy tasavvurlar murakkab etnopsixologik tizim sifatida shaxsning oilaviy hayotga tayyorligini ta'minlashini aniqlagan. Bu tasavvurlar ijtimoiylashuvning dastlabki davridan shakllanib, oila muhiti, milliy qadriyatlar, an'analar va shaxsning faolligi ta'sirida o'zgaradi. Oiladagi rollar, jinsiy munosabatlar va reproduktiv tasavvurlar yosh, hudud va jinsiy xususiyatlarga bog'liq.

Professor M.G. Davletshin o'zbek oilasining etnopsixologik muammolarini keng qamrovli o'rgangan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek oilalarida ajralishning etnopsixologik xususiyatlari boshqa xalqlarnikiga nisbatan qoralanish, ko'p bolalilik, qarindosh-urug'chilik aloqalarining kuchliligi, turmush darajasi va muloqot madaniyati bilan bog'liq.

Termiz oilalariga oid tadqiqotlarga asoslanib, muallif oilalarni uch toifaga ajratadi:

1. Urf-odatlar qonun darajasida qabul qilingan oilalar – an'analar qat'iy rioya qilinadi;
2. Urf-odatlar hayotiy me'yor darajasida qabul qilingan oilalar – an'analar moslashuvchan;
3. Urf-odatlar oilaviy munosabatlarda aks etmagan oilalar – zamonaviy qarashlar ustunlik qiladi.

Tadqiqotda yosh oilalarning ot-onalik funksiyasini bajara olmasligi muammosi alohida qayd etilgan. Shu sababli, yoshlarni oilaviy turmushga tayyorlash ishlarini kuchaytirish va psixoproflaktik choralarni qo'llash zarurligi asoslangan. Shuningdek, rahbar ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari oiladagi shaxslararo munosabatlarning barqarorlashuviga ijobiy ta'sir etishi ko'rsatilgan.

Xulosa Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik va psixologik ta'limotning asosida komil insonni shakllantirish g'oyasi yotadi. Inson faqat jamiyatda, o'zaro munosabatlar jarayonida komillikka erishadi. Bunda aql va axloqiy tarbiyaning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Forobiy taklif qilgan ta'lim-tarbiya usullari hozirgi kunda ham o'z qiymatini yo'qotmagan. Har bir millat o'ziga xos milliy madaniyati, tili,

adabiyoti va eng muhimi – milliy ruhiyati bilan ajralib turadi. O'zbek xalqining milliy xarakteri, his-tuyg'ulari, temperamenti, xulqi, axloqi va didi alohida o'ziga xoslikka ega. Bilish jarayonlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari va milliy ongi o'zbek millatining etnopsixologik profilini belgilaydi.

Shu bois, xalqimizning milliy ruhiyatidagi urf-odatlar, etnopsixologik an'analar va qadriyatlarni kelajak avlodga meros sifatida qoldirish har bir fuqaroning muqaddas burchidir. Etnopsixologik munosabatlarni hisobga olgan holda olib boriladigan psixologik-profilaktik ishlar va milliy ta'lim-tarbiya tizimi orqali o'zbek oilasining mustahkamligi ta'minlanishi mumkin. Bu nafaqat shaxs baxti, balki jamiyat barqarorligi va davlat ravnaqining ham asosiy garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent, 1993.
2. Davletshin M.G., Shoumarov G'.B. Zamonaviy o'zbek oilasi va uning psixologik xususiyatlari. – T., 1993.
3. Shoumarov G'.B., Shoumarov Sh.B. Muhabbat va oila. – T., 1994.
4. G'oziyev E.G'. Psixologiya metodologiyasi. – T., 2002.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishida er-xotin o'zaro munosabatlarning roli. – T., 1993.
6. D.R. Turayeva, S.D. Sharapova, S. Mamanova. Etnopsixologiya. – Guliston, 2022.